

Lausunto vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutoksista

Viite: HE-luonnos 12.12.2024, lausuntopyyntö 3.6.2025

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutosehdotuksia on arvioitu suhteessa Wattu IV - vankiväestötutkimuksen havaintoihin sekä lain omiin tavoitteisiin vankien kuntouttamisessa ja rikoksettomaan elämään ohjaamisessa. Esitys sisältää useita ehdotuksia, jotka tukevat rangaistusajan tarkoituksenmukaista hyödyntämistä, turvallisuuden vahvistamista ja kuntouttavan työn kehittämistä. Samalla tunnistetaan myös riskejä, jotka voivat heikentää lain käytännön vaikuttavuutta, erityisesti uusintarikollisuuden ehkäisyn ja yksilöllisen tuen näkökulmasta.

Wattu-tutkimus osoittaa, että vangit ovat hyvin motivoituneita edistämään omaa hyvinvointiaan vankeusaikana. Esimerkiksi (s. 42) vangit arvioivat motivaationsa hoitaa omia terveysongelmiaan keskimäärin arvosanalla 9 (asteikolla 1–10). Tämä tukee lakiluonnoksen ajatusta yksilön aktiivisesta roolista kuntoutumisessa. Tutkimuksessa esiin nousseet yleisimmät ongelmat – päihteet, unettomuus, kipu ja mielenterveyden häiriöt – ovat juuri niitä, joihin myös lakiuudistus pyrkii puuttumaan ohjaamalla ulkopuolisella laitossijoituksella.

Yksilön vastuun korostaminen on perusteltua, mutta Wattu-tutkimus osoittaa, että suuri osa vangeista tarvitsee merkittävää tukea muutoksen tueksi. 87 prosentilla vangeista on elinaikainen päihdehäiriö, lähes puolella neuropsykiatrisia piirteitä ja noin 60 prosenttia kärsii mielenterveyden ongelmista. Tällainen moniongelmaisuus heikentää kykyä tehdä itsenäisesti muutosta tukevia valintoja. Vankilaolosuhteet ovat ihmiselle epänormaali tila, joka vaikuttaa päätöksentekokykyyn ja tulevaisuuden suunnitteluun. Ilman vahvaa ja katkeamatonta palveluketjua, myös vapautumisen jälkeen, kuntoutuksen vaikuttavuus jää rajalliseksi.

KRISillä (Kriminellas Revansch i Samhället) on pitkä kokemus rikoksista irtautumisesta. Kokemuksemme osoittaa, että yksilöllinen kohtaaminen, vertaistuki ja realistiset vaihtoehdot ovat onnistuneen muutoksen perusta. Rikoksista irtautuminen ei tapahdu yhdellä päätöksellä, vaan on prosessi, joka vaatii toistoa, tukea ja ympäristön, joka mahdollistaa uuden suunnan.

Vankeusaika tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tunnistaa vangin elämäntilanteen haasteita ja ohjata häntä kohti rikoksetonta elämää. Tämä ajatus linjautuu lakiluonnoksen tavoitteeseen käyttää rangaistusajaa entistä vaikuttavammin. Käytännössä järjestelmän valmius vastata tähän mahdollisuuteen vaihtelee. Lyhyet tuomiot, rajalliset hoitopaikat ja epätasa-arvoinen pääsy palveluihin vaarantavat uudistuksen tavoitteiden toteutumisen.

Yhdistyneiden kansakuntien kidutuksen vastainen komitea on antanut Suomelle suosituksia, jotka koskevat erityisesti vangittujen ja pidätettyjen henkilöiden kohtelua. Komitea on kehottanut Suomea parantamaan säilöönotto-olosuhteita, vähentämään rangaistuslaitosten ylikuormitusta sekä edistämään vaihtoehtoisten keinojen käyttöä tutkintavankeuden sijaan. Näissä suosituksissa painotetaan myös tarvetta varmistaa, että toimenpiteet toteutuvat yhdenvertaisesti kaikille – riippumatta esimerkiksi sukupuolesta, iästä, etnisestä taustasta, terveydentilasta tai muusta henkilökohtaisesta asemasta. Lainvalmistelussa on huomioitu näitä asioita kiitettävästi, mutta parannettavaa on vielä.

Rikosseuraamuslaitoksella on lakisääteinen velvollisuus turvata perustuslaissa ja vankeuslaissa ja yhdenvertaisuuslaissa säädetty oikeudet myös vankien osalta. Käytännöt transsukupuolisten vankien sijoittamisesta miesten vankiloihin juridisen sukupuolen perusteella, sekä eristämisen käyttö suojelutoimena, ovat ongelmallisia näiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Euroopan neuvoston CPT-komitea on suositellut vankien sijoittamista sukupuolikokemuksen mukaisesti. Lainsäädännössä ja käytännöissä on tarpeen säätää valtakunnallisesti yhtenäisistä linjauksista, jotka turvaavat sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vankien yhdenvertaisen kohtelun, sukupuoli-identiteettiä tukevan hoidon, hengellisen tuen saavutettavuuden ja psyykkisen turvallisuuden ilman syrjinnän vaaraa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön koulutuksen kehittäminen on keskeistä sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumiseksi.

Turvallisuuden osalta esitys tuo merkittäviä parannuksia. Avolaitossijoitusten kriteerien tarkentaminen ja varmuusosastojen käytön laajentaminen voivat lisätä yhteiskunnan ja vankiloiden turvallisuutta, erityisesti vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden osalta. Samalla on välttämätöntä, että näiden toimenpiteiden käytölle asetetaan läpinäkyvät ja oikeudenmukaiset kriteerit. Erityisesti tutkintavankien kohdalla varmuusosastosijoituksen ehtojen on oltava selkeitä ja ennakoitavia. Vankiloiden henkilöstöresurssit on turvattava, jotta vangin sijoittelu ja kohtelu perustuvat perusteltuihin ja johdonmukaisiin päätöksiin – eivät kiireeseen tai henkilökunnan riittämättömyyteen.

Valvontaoikeuksien laajentaminen voi osaltaan ehkäistä uusintarikollisuutta, mutta turvallisuutta ei voida rakentaa pelkästään kontrollin varaan. Mikäli kaikkein haastavimmassa asemassa olevat vangit – ne, jotka tarvitsevat eniten tukea – jäävät järjestelmän ulkopuolelle, turvallisuuden tunne jää näennäiseksi ja uusintarikollisuuden riski ei ainakaan vähene.

Lakiluonnos korostaa yksilön vastuuta, mutta ei velvoita järjestelmää aktiivisesti tukemaan muutokseen motivoitumista. Aito muutos perustuu siihen, että yksilöllä on todellisia vaihtoehtoja ja mahdollisuus valita toisin. Wattu-tutkimus osoittaa, että psyykkiset sairaudet, neurokirjon häiriöt ja päihderiippuvuudet heikentävät monien vankien kykyä tehdä näitä valintoja yksin. Siksi tarvitaan rakenteita ja tukea, jotka auttavat hahmottamaan realistisia mahdollisuuksia ja rakentamaan niihin johtavia polkuja.

Lopuksi on todettava, että vankeuslain uudistus pyrkii yhdistämään turvallisuuden ja yksilön kasvun mahdollisuuden. Uudistuksen onnistuminen edellyttää, että järjestelmä tukee yksilöä johdonmukaisesti – ei vain vankeusaikana, vaan myös sen jälkeen osana katkeamatonta palvelujatkumoa. Tämä vaatii tiivistä ja koordinoitua yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen, sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä kolmannen sektorin kanssa. Vankeusaika on yhteiskunnallinen investointi. Sen vaikuttavuus edellyttää paitsi jatkuvaa palveluketjua myös riittäviä resursseja kaikille tahoille, jotka tukevat yksilön matkaa pois rikollisuudesta. Uudistuksen keskiössä tulisi olla edellytysten luominen rikoksettomalle elämälle – ei vain valvonta, vaan myös mahdollisuus muutokseen.

Nokialla 9.6.2025

KRIS-Suomen keskusliitto ry
Toiminnanjohtaja

Marko Rajamäki

